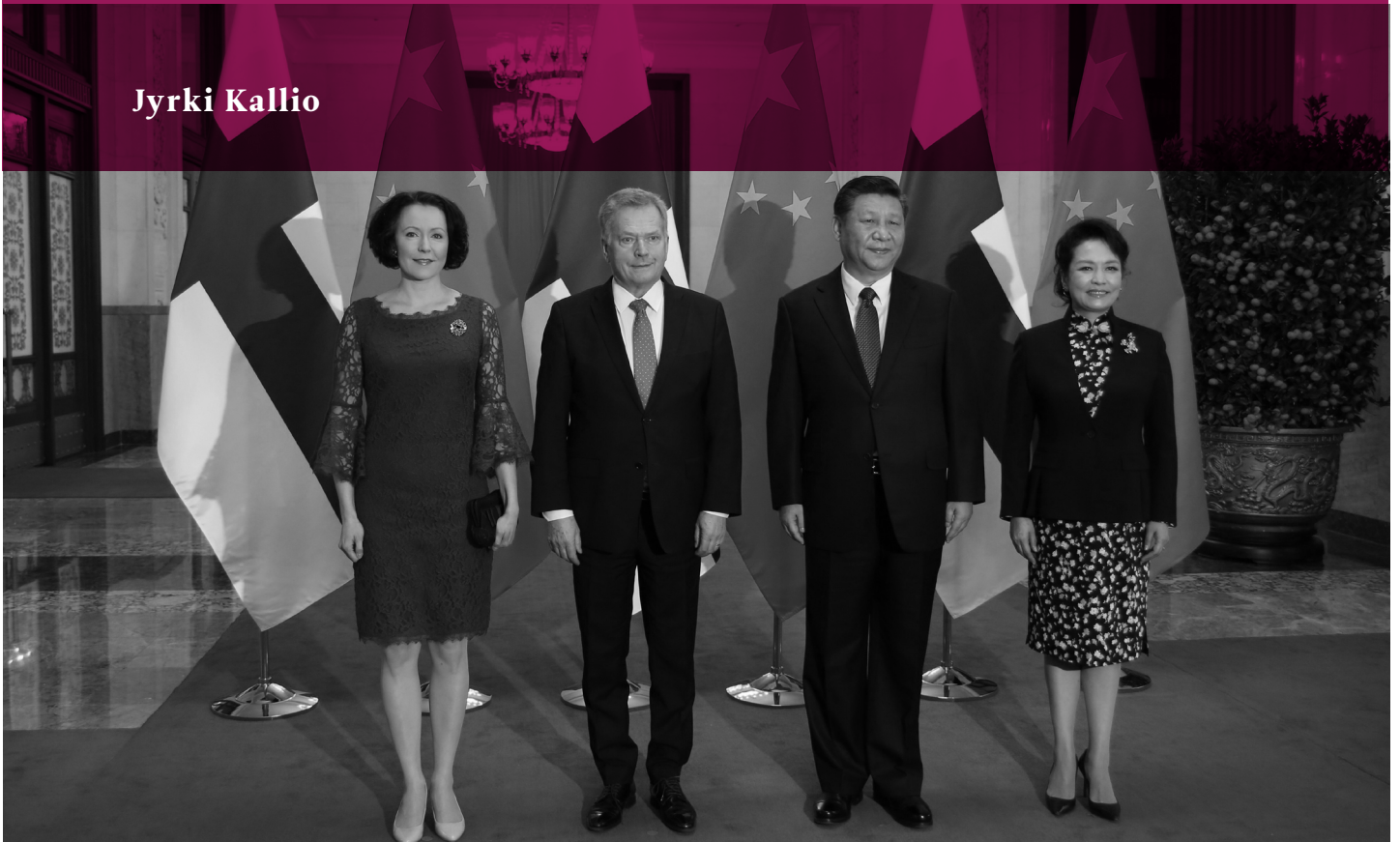

SUOMEN JA KIINAN SUHTEET 70 VUOTTA

SUURVALTAPELIN PALUU VARJOSTAA TULEVAISUUTTA

Jyrki Kallio

SUOMEN JA KIINAN SUHTEET 70 VUOTTA

SUURVALTAPELIN PALUU VARJOSTAA TULEVAISUUTTA

- Suomen suhteita Kiinaan avattiin seitsemän vuosikymmentä sitten keskellä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain kamppailua vaikutusvallasta. Nyt Suomen Kiina-politiikan ytimessä ovat jälleen suurvallat, kun Yhdysvaltain ja Kiinan poliittinen, taloudellinen, teknologinen ja sotilaallinen kilpailu heijastuu Suomeen.
- Suomen Kiina-suhteissa politiikka on valjastettu talouden palvelukseen. Taloussuhteiden kulta-aika päättyi 2000-luvun alussa ja poliittisten suhteiden vahvin aikakausi 2010-luvun lopulla. Edessä on ”uusi normaali”, jossa Kiina-innostus on vaihtunut kasvavaan epäluuloon.
- Vaikka EU ja Suomi ovat yhteisessä rintamassa Yhdysvaltain kanssa monissa Kiinaa koskevissa kysymyksissä, Suomen täytyy jatkaa tasapainottelua. Taloudellisen yhteistyön jatkuminen Kiinan kanssa on tärkeää ja edellyttää hyviä poliittisia suhteita. Samalla on pidettävä huolta siitä, että riippuvuus Kiinasta ei kasva tavalla, joka voisi vaarantaa Suomen suhteita muihin maihin.
- Kiinan ja Yhdysvaltain välisen kylmän sodan seurannaisvaikutukset olisivat arvaamattomia. Naapurimaamme Ruotsi joutui Kiinan epäsuosioon täysin itsestään riippumattomista syistä. Samanlainen vaara pelinappulaksi joutumisesta uhkaa Suomeakin.

JYRKI KALLIO

*Vanhempi tutkija
Globaali turvallisuus
Ulkopoliittinen instituutti*

ISBN 978-951-769-666-1

ISSN 1795-8059

Kansikuva: Matti Porre /

Tasavallan presidentin kanslia

Grafiikka: FIIA

SUOMEN JA KIINAN SUHTEET 70 VUOTTA

SUURVALTAPELIN PALUU VARJOSTAA TULEVAISUUTTA

JOHDANNOKSI

Suomi ja Kiinan kansantasavalta solmivat diplomaattisuhteet 70 vuotta sitten, 28. lokakuuta 1950. Vuosikymmenien saatossa Kiinasta on tullut Suomelle tärkeä kauppakumppani. Saksalainen Merics-instituutti on luokitellut Suomen kauppasuhteiltaan kaikkein Kiina-sidonnaisimpien EU-maiden joukkoon Saksan, Ison-Britannian, Ranskan ja Ruotsin ohella.¹ Tässä kirjoituksessa tarkastellaan suhteiden kehittymisen suuria linjoja.

Kauppa ja talous ovat alusta saakka olleet Suomen ja Kiinan välisen suhteen keskiössä. Pitkään elettiin maailmassa, jossa Kiina oli maailmantalouden veturi ja Suomenkin teollisuuden toivo. Kasvavan taloudellisen kanssakäymisen kulta-aika ajoittui 1990-luvulta 2000-luvun alkuun. Sen jälkeen kehitys on pysähtynyt. Kauppavaihdon suhteellinen osuus on pysynyt samana jo kymmenkunta vuotta. Suomalaisten yritysten aseman vakiintuminen Kiinassa vaikuttaa saavuttaneen kulminaatiopisteensä sen perusteella, että luvut suomalaisten sijoituksista Kiinaan eivät ole merkittävästi muuttuneet vuosikausiin. Kiinalaissijoitukset Suomeen ovat puolestaan jääneet suurelta osin lupausten asteelle. Suuntaus ei näytä ainakaan Kiina-sidonnaisuuksia lisäävältä.

Poliittisten suhteiden kehitys on seurannut talussuhteiden vanavedessä. Suhteet tiivistyivät erityisesti 2010-luvulla. Korkean tason vierailuvaihto oli vilkasta, ja maat solmivat vuonna 2017 kumppanuuden. Nyt poliittisten suhteiden kulta-aika saattaa olla päättymässä. EU jakaa Yhdysvaltain huolet sekä Kiinan epäreiluista kaupan ja investointien esteistä että poliittisesta vaikuttamisesta, joka ulottuu muiden maiden sisäisistä asioista kansainvälisiin järjestöihin. Yhdysvaltain ja Kiinan suhteiden kiristyessä myös Suomi voi joutua törmäyskurssille Kiinan kanssa.

SUURVALLAT SUOMEN KIINA-SUHTEIDEN ALUN MÄÄRITTÄJINÄ

Juhlapuheissa muistetaan usein sanoa, miten Suomi on yksi Kiinan vanhimpia ystäviä. Todellisuudessa Suomi oli vasta 23. valtio, joka solmi diplomaattisuhteet kansantasavaltaan. Ei-sosialistista maista Suomea edelsivät muun muassa Yhdistynyt kuningaskunta, Sveitsi, Ruotsi ja Tanska. Suomen päätös tuli viime tingassa, sillä Kiinan liittyminen Korean sotaan marraskuussa 1950 keskeytti suhteiden solmimisen neljäksi vuodeksi.

Suomen suhteet Kiinaan olivat alusta saakka sidoksissa suurvaltasuhteisiin. Diplomaattisuhteiden solmiminen saattoi tapahtua ainoastaan ilman Neuvostoliiton vastustusta. Ensimmäinen kauppasopimus Suomen ja Kiinan välillä oli kolmikantasopimus, jonka mukaan Suomi vei paperia ja koneita Kiinaan, Kiina maataloustuotteita Neuvostoliittoon ja Neuvostoliitto öljyä sekä ajoneuvoja Suomeen.² Kun presidentin puoliso Sylvi Kekkonen johti kulttuurivaltuuskunnan matkan Kiinaan keväällä 1953, presidentin luottomies Kustaa Vilkuna osallistui matkalle suorittaen samalla Yhdysvaltain lähetystöltä saamaansa salaista tiedustelutehtävää.³ Kiinan ja Neuvostoliiton suhteiden huononeminen 1950-lopulla pani Suomen ja Kiinan välisen poliittisen vierailuvaihdon jäihin.

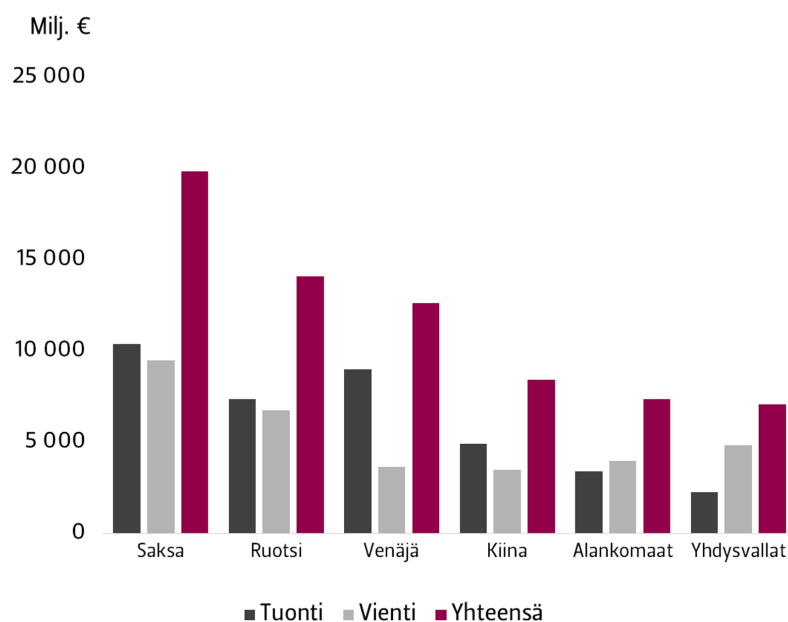
Suomi avasi suurlähetystön Pekingissä vuonna 1952. Suurlähetystöön perustettiin samalla kaupallinen osasto, mikä kertoo kaupan ja talouden olleen Suomen Kiina-suhteiden keskiössä alusta saakka. Edellä mainittu, vuonna 1953 solmittu kauppasopimus oli ensimmäinen, jonka Kiina solmi ei-kommunistisen maan kanssa. Kiinan siirtyminen uudistus- ja avoimuuspolitiikan aikaan 1970-luvun lopussa loi edellytykset taloussuhteiden nopealle kasvulle muiden maiden kanssa. Kukoistavan Neuvostoliiton-kaupan vuoksi Suomella ei kuitenkaan ollut kiirettä Kiinan markkinoille. Ensimmäinen suomalais-kiinalainen yhteisyritys, paperikonetehtas, perustettiin Xi'aniin vuonna 1989. Vuotta aiemmin Finnair oli aloittanut suorat reittilennot Helsingin ja Pekingin välillä.

1 Huotari, Mikko, Jan Weidenfeld & Claudi Wessling (ed.) (2020) Towards a "Principles First Approach" in Europe's China Policy. Drawing lessons from the Covid-19 crisis. *Merics Papers on China* No 9, September 2020, https://merics.org/sites/default/files/2020-09/200910_MPOC_EU-China_final_0.pdf: 24.

2 Arho Havrén, Sari (2009) "Meillä ei ole ikuisia ystäviä eikä ikuisia vihollisia. Ikuisia ovat meidän omat etumme." : Suomen suhteet Kiinan kansantasavaltaan 1949–1989. Helsinki: Yliopistopaino, <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19428>: 53.

3 Soikkanen, Timo, Henna Lohento & Pekka Lähteenkorva (toim.) (2020) *Sylvin matkassa. Yksityiset päiväkirjat Kiinasta*. Helsinki: Otava: 121–122.

Suomen suurimmat kauppakumppanit 2019

Lähde: Tilastokeskus (2020) Suomi lukuina, Kauppa 7.9.2020.

TALOUDELLISEN YHTEISTYÖN KULTA-AIKA

Neuvostoliiton-vienti romahti 1990-alussa, ja Suomen läsnäolo Kiinassa alkoi kasvaa nopeasti. Ensimmäisiä huippumenestyjiä Kiinassa olivat Nokia ja Kone. Nykyään Kone on Kiinan johtava hissien ja liukuportaiden toimittaja. Kiinassa ovat menestyneet esimerkiksi myös metsäyhtiö UPM, meriteollisuus- ja energia-alalla toimiva Wärtsilä sekä energia- ja ympäristöalan yritys Oilon. Kiinassa toimii noin 400 suomalaista yritystä monilla eri aloilla, ja suomalaisyritykset ovat sijoittaneet Kiinaan yhteensä noin 11 miljardia euroa.⁴

Kiinan osuus Suomen ulkomaankaupasta on pysynyt suhteellisesti samansuuruisena koko 2010-luvun. Kiinan osuus Suomen kokonaistuonnista on ollut noin viisi prosenttia ja kokonaistuonnista 6–8 prosenttia. Suomalaiset toimijat ovat viime vuosina pyrkineet aktiivisesti avaamaan uusia markkinoita Kiinaan. Elin-
tarviketeollisuuden menestys on ollut merkittävää.

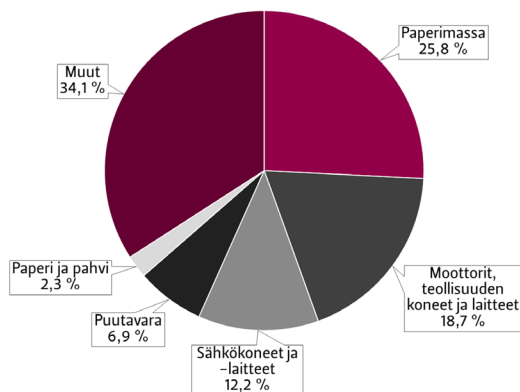
Esimerkiksi viime vuonna elintarvikkeiden ja juomien vienti Kiinaan kasvoi 59 prosenttia. Niiden kokonaissosuus viennistä oli kuitenkin vain hieman yli kaksi prosenttia.

Myös matkailu on talouden kannalta keskeisessä roolissa. Kiinalaisten turistien määrä Suomessa viisinkertaistui 2010-luvulla. Kiinalaiset matkailijat olivat viime vuonna viidenneksi suurin ulkomaalaisten ryhmä noin seitsemän prosentin osuudellaan.⁵ Kasvu on merkittävästi edistänyt Suomen viisumikeskusten perustaminen eri puolille Kiinaa. Kiinalaisturismin kasvuun erityisesti Lapissa kohdistui ennen koronaviruspandemiaa suuria toiveita. Vuonna 2017 solmitussa Suomen ja Kiinan välisessä lentoliikennesopimuksessa avattiin mahdollisuus neljälle viikoittaiselle vuorolle Pekingistä Rovaniemelle. Mikään lentoyhtiö ei avannut vuoroliikennettä ennen lentoliikenteen pysähtymistä.

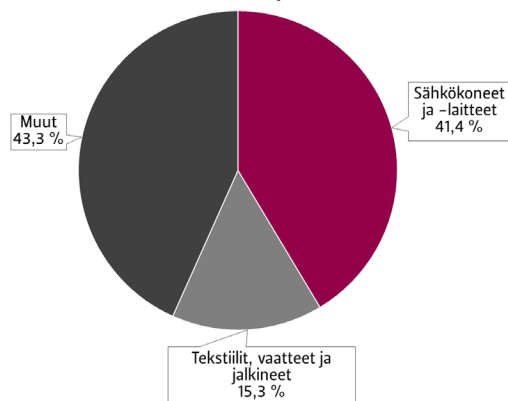
⁴ Crowley, Kirsi et al. (2020) Suomen vienti hyötyy vessapaperin ennätyskulutuksesta ja sakkaa turismin pysähdyksestä – Yle selvitti koronakriisin vaikutukset vientinäkyelmiin. YLE Uutiset 7.5.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-11334130>.

⁵ Tilastokeskus (2019) Majoitustilasto 8.4.2019, https://www.stat.fi/til/matk/2019/matk_2019_2020-04-08_tau_005_fi.html.

Vienti Kiinaan tavararyhmittäin v. 2019

Tuonti Kiinasta tavararyhmittäin v. 2019

Lähde: Tulli (2019) Suomen ja Kiinan välinen kauppa, 28.11.2019.

SUURIA ODOTUKSIA KIINALAISSIJOITUKSISTA

Odotukset ovat olleet korkealla myös kiinalaisinvestointien osalta. Vuonna 2016 Suomi oli yllättäen tilastoissa Euroopan viidenneksi suurin kiinalaisinvestointien vastaanottajamaa. Syynä tähän oli yksi suuri yritysosto: kiinalainen Tencent osti japanilaiselta Softbankilta suomalaisen pelivalmistajan Supercellin osakkeita 8,6 miljardilla dollarilla. Tuotannollisia investointeja Kiinasta ei ole toistaiseksi juurikaan saatu lupauksista huolimatta. Vireillä on ollut ainakin neljä kiinalaisrahoitteista biojalostamohanketta: Chinese Sunshine Kaidi New Energy Groupin hanke Kemissä, Boreal Biorefin hanke Kemijärvellä, Finnulpin hanke Kuopiossa ja Shenzhen Capitalin rahoituslupauksen varassa olleet hankkeet Savonlinnassa ja Kouvolassa. Tällä hetkellä kaikki hankkeet ovat pysähdyksissä. Syynä ovat joko suomalaisten tai kiinalaisten yhtiöiden talousvaikeudet, puuttuvat ympäristöluvut tai EU:n uusiutuvan energian direktiivin (RED II) täytäntöönpanoon tarvittavan kansallisen lainsäädännön keskeneräisyys.⁶

Mediassa paljon huomiota on kerännyt liikemies Peter Vesterbackan hanke Espoon ja Tallinnan välisestä rautatietunnelista, joka on saanut 15 miljardin euron rahoituslupauksen kiinalaiselta sijoitusconsortiolta Touchstone Capital Partnersilta. Rahoituslupauksella

on yhteys Kiinan silkkitiehankeisiin (Belt and Road Initiative). Tunnelihankkeen toteutuminen ei vaikuta todennäköiseltä, sillä se on kilpaileva hanke Suomen ja Viron valtioiden Helsinki–Tallinna–tunnelille. Vesterbackan hankkeen kiinalaisrahoitus edellyttäisi todennäköisesti myös rautatieyhteyden rakentamista Suomesta Norjan Jäämeren rannikolle, koska vasta silloin se palvelisi Kiinan silkkitiehankeita. Vesterbacka onkin alkanut edistää Jäämeren radan rakentamista, vaikka hanke on Suomen ja Norjan välisen selvitystyöryhmän raportissa todettu taloudellisesti kannattomaksi sekä ympäristön ja saamelaisten elinkeinojen ja kulttuurin kannalta vahingolliseksi.⁷

Suomen ainoa toteutunut silkkitiehanke on vuonna 2017 avattu konttijunayhteys Kouvolasta Xi'aniin. Nyt Kouvolaan rakennetaan ”kuivan maan satamaterminaalia” pitkien konttijunien lastausta ja purkua varten. Liikenteen vähäisyyden vuoksi terminaalin koko ja ylipäättään tarpeellisuus on herättänyt epäilyksiä. Kouvola Cargo Handlingin hallinnoima yhteys kilpailee Nurminen Logisticsin Helsingin Vuosaaren satamasta Kiinaan kulkevan yhteyden kanssa, joka ei ole silkkitiehanke.⁸

6 Kallio, Henripekka (2019) Kaidin tehtaan suunnittelu pysähtyi talousvaikeuksiin. *Lapin Kansa* 16.11.2019, <https://www.lapinkansa.fi/kaidin-tehtaan-suunnittelu-pysahtyi-talousvaikeuks/363971>. Mauno, Pekka (2020). Valtava sorapenkka Kemijärven rannalla odottaa tehdasta. *Lapin Kansa* 30.9.2020. <https://www.lapinkansa.fi/valtava-sorapenkka-kemijarven-rannalla-odottaa-teh/2945877>. Rönkkö, Janne (2017). Kiinalaiset vetäytyivät Myllykosken ja Savonlinnan bioetanoli-hankkeista. *Kouvolan Sanomat* 17.7.2017. <https://kouvolansanomat.fi/uutiset/lahella/ac6d2fab-5cbf-4a74-ae37-9374b3b7fe55>.

7 Finestbay Area Development (2019), Press Release 8 March 2019, <https://finestbayarea.online/media/79>. Belt and Road News (2019) Chinese fund prepared to invest EUR 15b in Tallinn, Helsinki Tunnel, 9 March 2019, <https://www.beltandroad.news/2019/03/09/chinese-fund-prepared-to-invest-eur-15b-in-tallinn-helsinki-tunnel/>. Ruokangas, Pertti & Juha Mäntykonttä (2019) Angry Birds – mies Vesterbacka lähtee vetämään kiisteltä Jäämeren rataa. *YLE Uutiset* 9.5.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-10774140>.

8 Heikura, Minna (2020). Henkselit paukkuivat, kun uutta vilkasta junayhteyttä Suomesta Kiinaan markkinoitiin. *YLE Uutiset* 6.10.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-11581143>. Grekula, Vesa (2020) Onko tässä mitään järkeä? Suomeen rakennetaan kilometrin pituisia jättiterminaalia, jota markkinoitiin Kiinan-junilla. *YLE Uutiset* 18.12.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-11125028>.

IHMISOIKEUS- JA OIKEUSVALTIOKYSYMYKSET KAUPAN VARJOSSA

Suomen ja Kiinan väliset kauppa- ja taloussuhteet saattoivat 1990-luvulta aivan viime vuosiin saakka edetä rauhassa suurvaltasuhteiden vaikutuksilta. Sen sijaan kauppaa ovat varjostaneet ihmisoikeuskysymykset. Vuonna 1989 Suomi sai kyseenalaista julkisuutta, kun ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen vieraili ensimmäisenä länsimaisena ministerinä Kiinassa Tian'anmenaukion tapahtumien jälkeen. Suomessa media ja kansalaisjärjestöt ovat säännöllisesti nostaneet Kiinan ihmisoikeustilanteen esiin merkittävien vierailujen yhteydessä, ja aihe on yleensä ollut myös virallisten keskustelujen asialistalla. Poikkeuksen teki eduskunnan puhemies Maria Lohela, joka kieltäytyi ottamasta ihmisoikeuksia agendalle vieraillessaan Kiinassa vuonna 2015. Lohela sai päätöksestä osakseen voimakasta kritiikkiä.

Viranomaistahot Suomessa tapaavat korostaa, että Suomi tekee paljon töitä Kiinan ihmisoikeustilanteen parantamiseksi ja oikeusvaltiokehityksen edistämiseksi kulissien takana. Tällä viitataan maiden väliseen oikeusalan yhteistyöhön, jota on harjoitettu vuodesta 1995. Yhteistyön puitteissa suomalaiset tuomarit, asianajajat sekä syyttäjä- ja vankilaviranomaiset ovat esitelleet kiinalaisille virkaveljilleen Suomen parhaita käytänteitä. Yhteistyön tuloksellisuus tai mielekkyys ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys. Kiina on selväsanaisesti todennut, että oikeusvaltion kehittäminen ilman ”sosialistisia erityispiirteitä” eli puolueen kontrollia ei ole sen tavoitteena. Yhteistyö jatkuu vuosiksi 2019–2021 allekirjoitetun yhteistyöpöytäkirjan puitteissa.

VALTIOVIERAILUISTA KUMPPANUUTEEN

Suomen ja Kiinan poliittiset suhteet ovat korkean tason vierailuvaihdon ansiosta kehittyneet jatkuvasti lähemmäksi. Suomi teki ensimmäisen valtiovierailun Kiinaan vuonna 1988 presidentti Mauno Koiviston johdolla. Kiinan presidentti Jiang Zemin teki vastavierailun vuonna 1995, ja presidentti Martti Ahtisaaren vierailu seurasi seuraavana vuonna. Presidentti Tarja Halonen vieraili Kiinassa vuonna 2002 ja presidentti Sauli Niinistö vuonna 2013. Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 2017 oli vuorossa presidentti Xi Jinpingin valtiovierailu, kun Xi teki välilaskun Helsinkiin matkallaan Floridaan tapaamaan presidentti Donald Trumpia. Niinistö vieraili toistamiseen Kiinassa vuonna 2019.

Vuoden 2017 vierailulla presidentit allekirjoittivat maiden välisen kumppanuussopimuksen. Kumppanuus oli ollut valmisteilla usean vuoden ajan, todennäköisesti Kiinan aloitteesta. Ulkoministeriön virkamieslähteiden mukaan Suomella oli neuvotteluissa kaksi lähtökohtaa: kumppanuuden tuli ainoastaan täydentää EU:n ja Kiinan välistä strategista kumppanuutta ja sen tuli olla luonteeltaan käytännönläheinen. Suomi ei halunnut sovittaa kumppanuutta mihinkään olemassa olevaan kategoriaan, joita Kiinan kumppanuudet yleensä noudattavat. Esimerkiksi Tanskan kanssa Kiina on solminut ”kokonaisvaltaisen strategisen kumppanuuden” ja Alankomaiden kanssa ”kokonaisvaltaisen yhteistyökumppanuuden”. Niinpä Suomen ja Kiinan kumppanuus sai nimekseen ”tulevaisuuteen suuntautuva uudenlainen yhteistyökumppanuus”. Se solmittiin yhteisellä julkilausumalla.

Uutta kumppanuutta ja sen muotoiluja voi pitää suomalaisen diplomatian voittona jo uudenlaisen nimen ansiosta. Sen lisäksi julkilausuma korostaa Suomen roolia EU:n jäsenmaana, jonka kumppanuus tukee EU:n ja Kiinan yhteistyötä. Julkilausumassa painotetaan osapuolten sitoutumista ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteen edistämiseen. Siinä ei mainita Kiinan ”ydinintressejä” eli suvereniteetin ja alueellisen koskemattomuuden kannalta herkkiä kysymyksiä, toisin kuin esimerkiksi Norjan ja Kiinan suhteiden normalisointia koskeneessa julkilausumassa vuodelta 2016.

Niinistön Kiinan-vierailulla vuonna 2019 presidentit sopivat vuosille 2019–2023 kumppanuuden toimeenpanosuunnitelman, joka korostaa entisestään kumppanuuden käytännönläheisyyttä. Suunnitelmassa esitellään keskeiset valtionhallinnon, elinkeinoelämän ja muun yhteistyön alat, joille on määritelty konkreettisia tavoitteita. Yhteistyöaloina mainitaan muiden muassa energia, ympäristö ja ilmasto, koulutus, tutkimus ja innovaatio, urbanisaatio ja vihreä rakentaminen, informaatioteknologia sekä oikeusalan yhteistyö.

Vaikka suunnitelma ei aseta yhteistyöaloja tärkeysjärjestykseen, arktinen yhteistyö nousee muita aloja selvemmin esille. Arktisessa neuvostossa Suomi edisti johdonmukaisesti tarkkailijajäsenyyden myöntämistä Kiinalle vuonna 2013. Suomi oli Arktisen neuvoston puheenjohtajavaltio 2017–2019, ja kumppanuuden solmiminen saattoi Kiinan näkökulmasta liittyä maan kasvavaan kiinnostukseen arktisia alueita kohtaan.

Yhtenä selkeimpänä merkinä Suomen ja Kiinan suhteiden lähentymisestä on mediassa pidetty sitä, että Kiina suostui vuonna 2017 vuokraamaan kaksi

Kiinan presidentti Xi Jinping ja eduskunnan puhemies Maria Lohela tapasivat Helsingissä vuonna 2017. Kaksi vuotta aiemmin Lohela kieltäytyi Kiinan-vierailullaan nostamaan ihmisoikeuskysymyksiä asialistalle presidentti Xin kanssa, mikä herätti voimakasta kritiikkiä. Kuva: Hanne Salonen / Eduskunta

pandakarhua Ähtärin eläintarhaan. Vaikka Kiinassa päätetään pandojen sijoittamisesta korkealla poliittisella tasolla, vuokraus ei olisi ollut mahdollista pelkäämään maiden välisten ystävällisten suhteiden vuoksi. Vuokrausta alettiin valmistella jo 2000-luvun alussa, kun suomalaisasiantuntemus niitti mainetta Sichuanin metsä- ja luonnonsuojeluhankkeissa. Poliittista päätöstä edelsi perusteellinen tieteellis-tekninen selvitys, jossa korostui Suomen ilmaston sopivuus pandojen lisääntymiselle. Niinpä pandojen poliittista merkitystä voi pitää Suomen kohdalla vähäisenä.⁹

SUURVALTAPOLITIIKAN PALUU

Trumpin presidenttikauden loppupuolella on ilmennyt merkkejä suurvaltasuhteiden paluusta Suomen ja Kiinan suhteita määrittäväksi tekijäksi. Yhdysvaltain kauppasota Kiinaa vastaan nosti aiempaa voimakkaammin esille myös eurooppalaisten yritysten huolet ja valitukset Kiinan kaupanesteistä ja kiinalaisyriysten suosimisesta. Vaatimukset kontrolloida kiinalais-sijoituksia kriittisillä aloilla johtivat EU:n investointien seuranta-asetuksen hyväksymiseen maaliskuussa 2019. Kauppasota lisäsi myös maiden protektionistisia pyrkimyksiä. Yhdysvallat nosti huomion keskipisteeksi

kiinalaisen Huaweiin, joka on yksi maailman johtavista 5G-tekniikan toimittajista, ja vaati liittolaisiaan luopumaan Huaweiin laitteistojen käytöstä vedoten niihin potentiaalisesti liittyviin tietoturvaongelmiin.

EU määritteli Kiinan vuonna 2019 annetussa julkaussuunnitelmassa paitsi yhteistyö- ja neuvottelukumppaniksi, myös taloudellisesti-tekniologiseksi kilpailijaksi ja järjestelmätason haastajaksi. Suomen 29. lokakuuta 2020 julkaistun uuden ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon tilannearvio on samanhenkinen.

”Suurvaltojen välisissä suhteissa on voimistuvan kilpailun ja vastakkainasettelun, mutta myös keskinäisriippuvuuden elementtejä. Kiinan nopea nousu globaaliksi toimijaksi on muuttanut suurvaltadynamiikkaa. Sen keskiössä on Yhdysvaltain ja Kiinan välinen kilpailu globaalista johtoasemasta, mikä vaikuttaa valtioiden välisiin suhteisiin maailmanlaajuisesti. Yhdysvaltain ja Kiinan jännitteinen suhde pakottaa myös muut valtiot ja toimijat, kuten EU:n, pohtimaan asemoitumistaan uudessa poliittisessa, taloudellisessa ja ideologisessa kilpailussa. – – Suurvaltojen erilaiset tavoitteet ja niiden välinen kilpailu ovat vaikeuttaneet yhteistyötä. Taloudellisesti ja sotilaallisesti vahvistunut Kiina pyrkii muuttamaan yhteisesti hyväksyttyä sääntöpohjaista kansainvälistä järjestelmää sisältäpäin niin, että se vastaa sen omia näkemyksiä.”

⁹ Saavalainen, Heli (2018) Onko pandojen tulo Suomeen luonnonsuojelua vai Kiinan imagon kiillottamista? *Helsingin Sanomat* 19.1.2018, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005531787.html>.

Myös presidentti Niinistö on viitannut Kiinan ja Yhdysvaltain kilpailuasetelmaan viimeaikaisissa kannanotoissaan. Puheessaan Maanpuolustuskurssiyhdistyksen kokouksessa lokakuussa 2020 hän ilmaisi huolensa Kiinan poliittisen vaikutusvallan kasvusta taloudellisten riippuvuuksien varjolla ja totesi Kiinan edellyttävän ”vähintään neutraalia” suhtautumista Kiinan ja Yhdysvaltojen välisiin kiistoihin. Niinistö antoi ymmärtää, että Kiinan pyrkimyksistä laajentaa elintilaansa esimerkiksi Etelä-Kiinan merellä on syytä olla huolissaan.

Blogikirjoituksessaan marraskuussa 2020 presidentti Niinistö sanoi olettavansa, että EU:sta tulee entistä selvemmin Yhdysvaltain kumppani Kiinan-vastaisessa, Aasiaan saakka ulottuvassa ”demokratioiden liitossa”. Samaa mieltä on myös EU:n ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkea edustaja Josep Borrell, joka blogikirjoituksessaan marraskuussa 2020 sanoi uskovansa EU:n ja Yhdysvaltain tiivistävän yhteistyötään Kiinan talous- ja turvallisuushaasteisiin liittyen tulevilla Joe Bidenin presidenttikaudella.

LASTU LAINEHILLA?

Islantia lukuun ottamatta Pohjoismaiden suhteissa Kiinaan on koettu jääkausia. Tanskan pääministerin tavattua puolivirallisesti dalai-laman vuonna 2009 Kiina jäädytti suhteensa maahan puoleksi vuodeksi, kunnes Tanska lupasi jatkossa kunnioittaa Kiinan Tiibetiin liittyviä huolenaiheita. Suhteet Norjaan kokiivat saman kohtalon vuonna 2010, kun Nobel-komitea myönsi rauhanpalkinnon kiinalaiselle toisinajattelijalle Liu Xiaobolle. Norja sai suhteensa palautettua vasta vuonna 2016 vakuutettuaan kunnioittavansa Kiinan ydinintressejä.

Ruotsin ja Kiinan suhteet jatkuvat edelleen hyisinä sen seurauksena, että Ruotsin Hongkongissa asunut kansalainen siepattiin vangiksi Kiinaan vuonna 2015. Tanska ja Norja selvisivät jääkaudesta vähin vaurioiden, mutta Ruotsin osalta tilanteen laukeaminen ei ole vielä näköpiirissä. Näyttää siltä, että Ruotsista on tullut yksi näyttämöistä, joilla Kiina osoittaa tyytymättömyyttään ”länsimaiden” eli Yhdysvaltain ja sen kumppanien politiikkaa kohtaan.

Ruotsin esimerkki kertoo, että Suomenkin suhteet Kiinaan voivat äkillisesti huonontua meistä riippumattomista syistä. Toistaiseksi Suomen ja Kiinan suhteet ovat pysyneet ristiriidattomina, ja esimerkiksi Suomen virallinen linja Huaweiin osalta on ollut pragmaattinen. Suomessa on korostettu järjestelmien teknisiä

ominaisuuksia eikä minkään toimittajan laitteita ole kielletty ilman todisteita tietoturvaongelmista. Valmisteilla olevan uuden sähköistä viestintää koskevan lainsäädännön myötä tilanne voi kuitenkin muuttua. Suojelupoliisi on lausunut, että Suomen on syytä kiinnittää huomiota turvallisuus- ja luotettavuusnäkökulmiin runkoverkon laitetoimittajan valinnassa.

Kiinan suurlähettiläs on toiminut Suomessa hyvin eri tavalla kuin ”susidiplomatiaa” eli aggressiivista isäntämaansa julkista arvostelua harjoittava virkaveljensä Ruotsissa. Kun Suomi ilmoitti lokakuussa 2020 lopettavansa Hongkongin kanssa solmitun rikollisten luovutussopimuksen täytäntöönpanon, Kiinan suurlähetystö tyytyi ilmaisemaan vastalauseensa tiedottajansa suulla. Suurlähettilään vaihtuessa linja saattaa muuttua.

Suomen on syytä varautua myrskysäähän suhteissaan Kiinaan. Kiinan ja Yhdysvaltain välinen kilpailuasetelma uhkaa heijastua Eurooppaan ja Suomeen aiempaa voimakkaammin. Ilmapiiri on Suomessa muuttunut, ja Kiinasta puhutaan entistä enemmän uhkana ja entistä vähemmän mahdollisuutena. Media on paljastanut, miten eri kiinalaiset tahot ovat pyrkineet vaikuttamaan suomalaisiin poliittikkoihin.¹⁰ Edellä mainituissa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa sekä presidentti Niinistön blogikirjoituksessa korostetaan Kiinan muodostamia riskejä, kun taas Yhdysvallat esitetään Suomelle tärkeänä kumppanimaana. Tämä vihjaa, että Suomi minimoi mahdollisen kylmän sodan riskejä asemoimalla itsensä valmiiksi Yhdysvaltain puolelle.

Samaan aikaan Suomessa halutaan epäilemättä säilyttää rakentava keskusteluyhteys Kiinaan ja pitää huolta siitä, että jos Kiinan talouskasvu jatkuu, se hyödyttää myös Suomea. Tällainen tasapainottelu suurvaltapolitiikan ja taloudellisten intressien välillä on haastavaa mutta ei mitään uutta. Jo seitsemän vuosikymmentä sitten Suomen ja Kiinan suhteet olivat osa geopolittista suurvaltapeliä. Nykyään tarvitaan ymmärrystä geopolitiikan lisäksi myös geotaloudesta ja geoteknologiasta.¹¹ Hyvien poliittisten suhteiden ylläpitämisen merkitys Kiinan kanssa ei vähene, mutta jatkossa vaikeat kiistat saatetaan jättää entistä halukkaammin EU-tasolla hoidettaviksi. Taloudellinen yhteistyö on tärkeää myös tulevaisuudessa, mutta samalla pidetään todennäköisesti huoli siitä, että riippuvuus Kiinasta ei kasva tavalla, joka voisi vaarantaa Suomen suhteet Yhdysvaltoihin. Kaiken kaikkiaan Suomi on jälleen tilanteessa, jossa sen pitää välttää pieniä valtioita alati uhkaava vaara ajautumisesta suurvaltojen pelinappulaksi. /

10 Koskinen, Päivi & Kirsi Skön (2020) Kiinan ”taika-ase” tähtää Suomeenkin. *YLE Uutiset* 17.3.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-11246365>.

11 Aaltola, Mika (2019) *Poutasään jälkeen*. Jyväskylä: Docendo: 50.